

Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118), Ankara 1990, s. 144-148; a.mlf., "Menşur", *DİA*, XXIX, 148-149; Mehmet Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, Ankara 1992, III, 54, 75-76; Samira Kortantamer, *Bahri Memluklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993, s. 69-78, 139-154; Ramazan Şeşen, *Selâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İstanbul 2000, s. 65, 74, 77, 88-89, 235-238, 251; a.mlf., *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)*, İstanbul 2009, s. 254, 277-279; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddin Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003, s. 79-84; S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1200-1414)*, Ankara 2006, s. 22-23, 199, 207; G. M. Kurpalidis, *Büyük Selçuklu Devleti'nin İdarî Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (trc. İlyas Kamalov), İstanbul 2007, s. 33-34; Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Hükûmdarlık Alametleri*, Ankara 2007, s. 30-44; a.mlf., "Menşur", *DİA*, XXIX, 149-150; Osmangazi Özgüdenli, *Gazan Han ve Reformları (1295/1304)*, İstanbul 2009, s. 8-9, 149, 258.

AYDIN USTA

TAKLİL

(التقليل)

İmâlede feth-i mutavassıta imâle-i kübrâ arasındaki imâle-i suğrâ veya beyne beyne de denilen seslendirme

(bk. İMÂLE).

TAKMA AD

(bk. MÜSTEAR İSİM).

TAKRİB

(التقریب)

Kıraat ilminin öğretiminde imamların râvilerini ve râvilerin tarihlerini iki ile sınırlamak suretiyle uyguladıkları kıraat usulleri

(bk. KIRAAT).

et-TAKRİB

(bk. el-MUHTASAR).

et-TAKRİB ve 't-TEYSİR

(التقریب و التيسير)

İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin *Muqaddime* adlı kitabına Nevevî'nin (ö. 676/1277) yazdığı *İrşâdü tullâbi'l-hakâ'ik* adlı muhtasarını yine Nevevî tarafından yapılan ihtisarı

(bk. MUKADDİMETÜ İBNİ'S-SALÂH).

TAKRİBÜ'İ-MEZÂHİB

(تقریب المذاهب)

İslâm mezheplerinin ve özellikle Ehl-i sünnet ile Şîa'nın ortak amaçlar etrafında hareket etmesi anlamında bir tabir.

Sözlükte "yaklaşmak" anlamındaki **kurb** (**karâbet**) kökünden türeyen **takrîble** (yaklaştırmak) **mezhep** kelimesinin çoğulu olan **mezâhib**den oluşan terkip "itikadî mezheplerin birbirine yaklaştırılması" demektir. Terimleşme sürecine yeni giren bu tabirle daha çok Ehl-i sünnet ile Şîa'nın birbiri hakkında doğru bilgi edinmesi, olumsuz düşünce ve değerlendirmelerden uzak durması, ortak amaçlar etrafında birlikte hareket etmesi kastedilmektedir. Bazan aynı anlamda "vahdet-i İslâmiyye" terkiibi veya kısaca "vahdet" kelimesi de kullanılır.

İslâmiyet Allah'ın birliğine büyük önem verdiği gibi müslümanların inanç, ibadet ve sosyal hayatta ayrılığa düşmemelerinde vurgu yapmıştır. Ancak genelde insanların farklı eğilim, mizaç, eğitim ve birikime sahip olması, ayrıca İslâm'ın fikir hürriyetine önem vermesi, nasların farklı yorumlara elverişli bulunması, siyasal faktörler ve sosyokültürel etkenlerle İslâm tarihinde değişik anlayışlar ortaya çıkmış, bunlar zamanla gruplaşarak mezhepler teşekkül etmiştir. Esasen din, özellikle de İslâmiyet ferdi ve toplumu hemen her yönüyle kapsayan bir sistem olmanın yanında duyular âlemiyle duyu ötesi gayb dünyasına yönelik açıklamalarda bulunur ve kişinin iç dünyasını etkiler; bu sebeple onun bazılarınca istismar edilmesi bir yana samimi şekilde anlaşılıp yaşanması da kaçınılmaz farklılıklar meydana getirir. Bu çerçevede erken dönemlerden itibaren inanç alanındaki ihtilâflardan itikadî, amelî alandaki farklılıklardan fikhî, politik gelişmelerden siyasî mezhepler doğmuş, siyasî mezhepler dinin hem inanç hem amel yönüyle ilgili anlayışlar geliştirdiğinden bunlar aynı zamanda itikadî ve fikhî karakter kazanmıştır.

Bazı araştırmalarda mezheplerin bir bakıma düşünce ekolleri özelliği taşıdığı ifade edilmekle birlikte gerek itikadî ve fikhî gerekse siyasî mezheplerden her biri kendini doğru kabul etmiş, diğer mezhepler hakkında yer yer katı tavırlar geliştirmiştir. Bazı istisnalar dışında İslâm tarihinde mezhep ihtilâfları silâhlı mücadelelere yol

açmamış, fikrî düzeyde kalmıştır. Çok az taraftarı bulunan aşırı fırkalar bir yana (bk. GÂLİYYE) her mezhep kendi görüşlerini naslarla temellendirmeye çalışmış, karşı mezheplerin görüşlerini delillere dayanarak eleştirmiştir. Başta Kaderiyye ve Mu'tezile olmak üzere kelâm mezhepleri Ehl-i sünnet'in kelâm ekollerinin ortaya çıkmasından sonra zayıflamış, zamanla tarihe karışmış, böylece Ehl-i sünnet kendi içindeki kelâm ekolleriyle müslümanların çoğunluğunu oluşturmuştur. Bunun yanında fıkıh alanında bazı mezhepler zuhur etmişse de zaman içinde Hanefîlik, Şâfilîlik, Hanbelîlik ve Mâlikîlik dışında kalanlar tarih sahnesinden çekilmiştir. Siyasî mezheplerden Hâricîlik birkaç asır hareketli dönemler geçirmiş, birçok kola ayrılmış, bunlardan İbâziyye dışındakiler aynı âkibete uğramış, İbâziyye de katı düşüncelerini terk edip yaygın İslâmî yapıya yaklaşmıştır. Geride Ehl-i sünnet ile en büyük azınlığı oluşturan Şîa kalmıştır. Dolayısıyla takrib temelde bu iki mezhep arasındaki yakınlaşma çabalarını ifade etmek için kullanılmıştır.

Takrîbü'l-mezâhib yakın dönemde ortaya çıkan bir tabir olmakla birlikte Sünnî-Şîi yakınlaşması çabalarına yönelik faaliyetlerin çok daha erken tarihlerde başladığını belirtmek gerekir. Nâsir b. Abdullah Ali el-Gifârî, kaynaklardaki bazı kayıtlardan hareketle bunun V. (XI.) yüzyıla kadar götürülebileceğini söyler. Meselâ 437 (1046) yılında Bağdat'ta Sünnîler'le Şîiler yahudilere karşı ortak bir mücadeleye girişmiş, bu münasebetle 442'de (1051) aralarında ciddi yakınlaşma meydana gelmiş, Sünnîler Hz. Ali ve Hüseyin'in kabirlerini ziyarete başlamış, Şîiler de Sünnîler'in camilerinde namaz kılmış, ashaba dil uzatmaktan vazgeçmiştir. Aynı dönemde Şîa'nın önemli âlimlerinden Ebû Ca'fer et-Tûsî, *Tefsîrû't-tibyân* adlı eserinde âyetleri her iki mezhebe ait rivayetlerle yorumlamış, VI. (XII.) yüzyılda yine Şîi müfessirlerinden Tabersî *Mecma'u'l-beyân*'da Tûsî'yi izlemiş ve yakınlaşmayı çağırıştıran faaliyetlerin öncüsü kabul edilmiştir (*Mes'elletü't-takrîb*, II, 148-151). Devrin tarihî ve sosyal şartlarıyla açıklanabilecek olan bu küçük çaplı faaliyetler dikkate alınmazsa söz konusu alanda ilk ciddi teşebbüsler Nâdir Şah zamanında (1736-1747) gerçekleşmiştir. İran'da Safevî hânedanlığına son verip Avşarlılar hânedanlığını kuran Nâdir Şah, müslümanlar arasında yer yer büyük çekişmelere yol açan aşırı Şîi anlayışlarının terkedilip mutedil Ca'ferîliğin benimsenmesi için gayret göstermiştir. Osmanlılar'

la yaptığı barış görüşmelerinde Ca'ferî mezhebinin beşinci hak mezhep olarak kabul edilmesini isteyen Nâdir Şah, Kâbe'de Ca'ferîler adına bir rûknün açılmasını ve İranlı hacılar için hac emîri tayin edilmesini istemiştir. Uzun müzakerelerden sonra Osmanlılar, şer'î ve siyasî düşünceler çerçevesinde Ca'ferîliğin İran'a ait bir mezhep kabul edilebileceğini, beşinci mezhep diye benimsenmesinin mümkün görülmediğini bildirmiş, ancak İranlı hacılar için hac emîri tayin etmekte sakınca görmemiştir. Nâdir Şah mezhep ihtilâflarının sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemesi, özellikle mezhep mensuplarının birbiri hakkında tekfîre varan suçlamalarda bulunması karşısında bu alanda yeni çalışmalar yapmanın gerektiğini düşünmüş, bu amaçla iki tarafın âlimlerini bir araya getirerek Necef'te bir toplantı düzenlemiştir (1159/1746). Ehl-i sünnet adına toplantıya katılan Ebû'l-Berekât Abdullah b. Hüseyin es-Süveydî tarafından daha sonra kitap haline getirilen bu toplantıdaki müzakerelerde (*Mü'temerü'n-Necef*, Muhibbüddin el-Hatîb, *el-Huţûtu'l-arîza*, Kahire ts. içinde; trc. Mustafa Çağrıncı, "Sünnî-Şîî İttifakına Doğru", Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi: Giriş*, İstanbul 1981 içinde, s. 317-349) hilâfet meselesi ve Şîa'nın ashaba dil uzatması gibi temel konularda uzun tartışmalar yapılmış, sonuçta bir mutabakat metni ortaya çıkmıştır. Bu metinde Şîiler'in başta ilk üç halife ve Hz. Âişe olmak üzere ashaba dil uzatmamaları, Sünnîler'in de Şîa'yı İslâm dairesi içinde görmeleri hususu karara bağlanmıştır (geniş bilgi için bk. Saim Anı, *Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Nâdir Şah-I. Mahmûd Dönemi Ehl-i Sünnet-Şîî Diyalogu*, doktora tezi, 2001, Haran Üniversitesi). Ancak bu çaba belli ölçüde yarar sağlamışsa da çok geçmeden etkisini kaybetmiştir.

XIX. yüzyılda İslâm dünyasının hemen her alanda görülen bozulma, bazı âlim ve fikir adamlarının bunun sebeplerinden biri olarak görülen mezhep ihtilâflarını azaltıp müslümanlar arasında dayanışmayı sağlamak amacıyla teşebbüse geçmeye sevketmiş, XX. yüzyılda özellikle I. Dünya Savaşı'nın ardından müslüman toplumların karşılaştığı siyasal ve ekonomik problemler bu çabaları kurumsal niteliğe dönüştürme ihtiyacını doğurmuştur. Bireysel etkinlikler çerçevesinde Ehl-i sünnet'ten Muhammed Abduh, Reşîd Rızâ, Mustafa es-Sibâî, Mûsâ Cârullah; Şîî dünyasından Muhammed b. Muhammed Mehdi el-Hâlisî, Şerefeddin el-Âmilî gibi şahsiyetler öne çıkmıştır. 1937'de Mısır'da Ce-

mâatü'l-uhuvveti'l-İslâmiyye ve 1947'de yine Mısır'da Dârü'l-insâf adlı kurumlar başarılı olamayarak faaliyetlerini sona erdirmiştir (bunlarla ilgili geniş bilgi ve değerlendirmeler için bk. Gifârî, II, 171-173, 191-218). Muhammed Taki el-Kummî adlı İranlı bir âlim 1945'lerde Kahire'ye gidip Ezher Üniversitesi hocalarıyla görüşmüş, bazı Sünnî âlimlerle Yemen'den Zeydî âlimlerin desteğini alarak Cemâatü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye (Takrîbü'l-mezâhib) adlı kurumu tesis etmiştir. Bu kurum amacını İslâmî grupların ortak noktalarını vurgulama, İslâmiyet'in genel esaslarını çeşitli dillerde yayımlayıp toplumların ihtiyacını karşılama, müslümanlar arasındaki sevgi ve dayanışma bağlarını güçlendirme şeklinde ifade etmiştir. Söz konusu kurum başlıca üç faaliyet gerçekleştirmiştir. **a)** *Risâletü'l-İslâm* adlı derginin neşri. Üç aylık periyotlarla 1949'da yayın hayatına başlayan dergide Sünnî, İsnâaşerî ve Zeydî âlimlerinin genellikle takrib nitelikli yazılarına yer verilmiş, söz konusu derginin yayın hayatı 1972 yılına kadar devam etmiştir. **b)** Bazı kaynakların neşri. Kurum, mezhep mensuplarının birbirleri hakkında doğru bilgiye sahip olması amacıyla bazı eserleri neşretmeye karar vermiş, ancak uygulamada daha çok Şîa eserlerinin neşri gerçekleşmiştir (bu eserlerin isimleri için bk. *a.g.e.*, II, 176). **c)** Ca'ferî fıkhi ile amel etmenin geçerliliğine dair fetva. Kurumun önemli simalarından olan Ezher Üniversitesi rektörü Mahmûd Şeitût, 1959 yılında Ehl-i sünnet mensuplarının diğer fikhî mezhepler gibi Ca'ferî mezhebinin ictihadlarıyla da amel edebileceğini belirten bir fetva yayımlamıştır (bk. bibl.). Başlangıçta İslâm dünyasında ilgi gören bu kurum zamanla zayıflamış, özellikle Sünnî üyeler, Şîiler'in samimiyeti konusunda ciddi şüpheleri olduğunu ifade ederek kurumla temaslarını kesmiş, nihayet kurum 1972'den sonra fonksiyonunu yitirmiştir (geniş bilgi için bk. Üzüm, sy. 2 [1998], s. 171-185).

Takrîbü'l-mezâhibin faaliyetlerinden sonra İran'da Humeynî liderliğinde gerçekleştirilen devrimin ardından Şîilik devletleştirilmiş ve yönetim, İslâm ülkelerinde olumlu yankılar elde etmek ve Batı dünyasının tepkilerine karşı destek bulmak amacıyla takrib çalışmalarına yeniden başlamıştır. Humeynî'den sonra en büyük dinî merci olarak rehberiyet makamına gelen Hameney, 1990 yılında el-Mecmau'l-âlemî li't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye adıyla bir kuruluş tesis etmiştir. Bu kuruluş halen Tahran'da faaliyetlerini sürdürmekte-

dir. Söz konusu kuruluşun temel ilkeleri Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in nübüvvetine ve âhirete inanan, namaz, oruç, hac ve zekâtın farzîyetini benimseyen herkesin müslüman olduğunu, bütün müslümanların tek bir ümmet teşkil ettiğini kabul etmek, dine ait fer'î konulardaki ihtilâfları tabii görmek ve bunu düşmanlık sebebi saymamak, mezhep mensuplarının birbirini daha iyi tanımalarına katkı sağlamak ve gerektiğinde İslâm düşmanlarına karşı ortak mücadele yürütmek şeklinde belirlenmiştir (M. Hasan Teberreiyân, s. 53-56). Kurumun bazı faaliyetleri şöylece sıralanabilir: **a)** 12-17 Rebiülevvel günlerini vahdet haftası olarak kutlamak, bu münasebetle çeşitli etkinliklerde bulunup takrib (vahdet) bilincini güçlendirmek; **b)** İslâm dünyasının çeşitli merkezlerinde uluslararası düzeyde vahdet ve takrib toplantıları yapmak (bu çerçevede İran'dan başka Katar, Pakistan, Endonezya ve Türkiye dahil olmak üzere bazı ülkelerde toplantılar düzenlenmiştir); **c)** Bir araştırma merkezi kurup İslâm mezhepleriyle ilgili mukayeseli çalışmalar yapmak. Bu amaçla İran'da tesis edilen ilmi bir merkez tefsir, hadis, fıkıh ve vahdet konularında eserler neşretmiştir (geniş bilgi için bk. M. Mehdi Necef, s. 10-72). Mecmau't-takrîb'in Farsça'dan başka Arapça, İngilizce, Urduca ve Türkçe dahil birçok dilde web sitesi (www.taghrib.org), *Şekâfetü'l-İslâm* adıyla aylık bir dergisi ve ilmi toplantılarda sunulan tebliğlerin basımından meydana gelen yayınları bulunmaktadır.

Takrib nitelikli çalışmalar çerçevesinde konuyla ilgilenen âlimler önemli değerlendirmeler ortaya koymuş olup başlıcaları şöylece özetlenebilir: **a)** Kur'an-ı Kerim'de müslümanları ayrılıktan sakınmaya ve birlik içinde bulunmaya davet eden âyetler (meselâ bk. Âl-i İmrân 3/103; el-Enfâl 8/46) takribin ve bu uğurda çalışmanın önemini vurgulamaktadır. **b)** Mezhepler beşerî teşekküller niteliği taşıdığından hiçbir zaman din yerine konamaz. Nitekim Hz. Peygamber'in ve ashabının mezhebi olmamıştır. **c)** Tarihî bir gerçek olarak ortaya çıkan mezheplerin tabii karşılanması ve mezhep taassubundan kaçınılması gerekmektedir. **d)** İslâmiyet'in inanç esasları ve temel ibadetleri Kur'an'da ve sahih hadislerde ortaya konmuştur. Müslümanlar arasında meydana gelen ihtilâflarda âyetlerde belirtildiği gibi (en-Nisâ 4/59) Allah'ın ve resulünün hakemliğine başvurulmalıdır. Kur'an'ın hemen başında insanları kurtuluşu ulaştıracak hususlar açıkça belirtilmiştir. Buna göre gayba iman eden, namaz

kılan, Allah'ın lutfettiği imkânlardan başkalarını faydalandıran, Hz. Muhammed'e ve önceki peygamberlere indirilen vahiyelere inanan, âhîret gününü benimseyen kimseler hidayet üzeredir ve kurtuluşa erecektir (el-Bakara 2/3-5). **e)** Mezheplerin ortak kabulleri farklı noktalarıyla kıyaslanamayacak kadar eksik, yanlış veya taraftar bilgiler ortaya koymamalı, bir mezhebe ait temel görüşler dışında o mezhebe mensup birinin özel anlayışı mezhebe mal edilmemelidir. **g)** Mezhep mensupları birbirlerini karalayıcı tutum ve davranışlardan uzak durmalı, özellikle tekfirden şiddetle kaçınmalıdır. **h)** Ehl-i sünnet mensupları mutedil Şîa ile Gâliyye'ye mensup Şîa'yı bir tutmamalı, İmâmîyye Şîası ile aralarındaki ortak yönleri dikkate almalı, Şîa da takrîye kuşkusuna yol açacak tutumlarından sakınmalı, özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de övülen sahâbeye karşı tutumlarını gözden geçirmelidir. **i)** Uzlaşma kültürünün giderek yayıldığı, insanlığın ortak problemlerine karşı farklı din mensuplarıyla olumlu ilişkilerin geliştirildiği günümüz dünyasında İslâm mezhepleri mensupları ana kimliğin İslâm olduğunu göz ardı etmemeli, birbirlerine karşı anlayış ve dayanışma içinde bulunmalıdır (Desûkî, s. 39-60; Kirbaşoğlu, s. 150-157; Ünal, XXV [2007], s. 31-42).

BİBLİYOGRAFYA :

Hamid Enayet, *Modern Islamic Political Thought*, London 1982, tür.yer.; Nâsir b. Abdullah Ali el-Gıfârî, *Mes'eletü't-takrîb*, Riyad 1413/1992, II, 148-151, 171-173, 176, 191-218; M. Cevâd Mağniyye, "el-Uşûlü's-selâse ve'l-uşuvve fi'd-dîn", *Mes'eletü't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye* (nşr. Abdullah el-Alâilî), Beyrut 1415/1994, s. 125-128; M. Abdullah M. Muhâmi, "Me'âlimü't-takrîb", a.e., s. 161-207; M. Sâlih el-Hâirî el-Mâzenderânî, "Minhâc 'amelî li't-takrîb", a.e., s. 209-237; Muhammed ed-Desûkî, "Menhecü't-tekrîb beyne'l-mezâhibi'l-fikhiyye min ecîlî'vahdeti'l-İslâmiyye", *Alâ Durrûbi't-takrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, Beyrut 1415/1994, s. 5-60; Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih, "et-Tekrîb beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyyeti'l-ke'lâmiyye", a.e., s. 61-87; Züheyr eş-Şâviş, "es-Sünne ve mevâzinü ve me'âyirü'l-Kütübî's-sitte ve'l-uşûli'l-erba'a ve mecâlü't-takrîb", *Nidâ'ü'l-vaḥde* (nşr. M. Saîd Muizzüddin), Kum 1418, s. 367-409; Abdücebbar Şirâre, "er-Rivâyâtü'l-müştereki fi erkânî'l-İslâm ve devrî'l-iltizâm bihâ fi'l-vaḥdeti'l-İslâmiyye", a.e., s. 411-432; M. Mehdi Neccef, *Ma'a'l-mecma'i'l-âlemi beyne'l-mezâhibi'l-İslâmiyye*, Kum 1423, s. 10-72; M. Hasan Teberriyan, "Takrîbü'l-mezâhib Stratejisi", *Uluslararası Fikirde Uzlaş Eylemde Birlik Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 52-59; Hayri Kirbaşoğlu, "Mezhepler Arası Yakınlaşmadan İslâm Dünyasının Birliğine", a.e., s. 150-157; "Mine'l-kânûni'l-esâsi li-cemâ'ati't-takrîb", *Risâletü'l-İslâm*, I, Kahire 1368/1949, s. 8; Mahmûd Şeltût, "Fetvâ târihiyye", *Risâletü't-takrîb*, XI, Kahire 1378/1959, s. 227; İlyas Üzüm, "Sünnî-Şîi Yakınlaşması: Dârü't-tak-

rib Tecrübesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, İstanbul 1998, s. 171-185; A. Bülent Ünal, "İtikadî ve Siyasî İslâm Mezheplerinin Yakınlaşılmasına Dair Bazı Mülâhazalar", *DüİFD*, XXV (2007), s. 31-42; W. Ende, "Takrîb", *Eİ²* (İng.), X, 139-140.

İLYAS ÜZÜM

TAKRİRÜ'n-NEŞR

(تقريب النشر)

İbnü'l-Cezerî'nin
(ö. 833/1429)

kirâat-i aşereye dair *en-Neşr* adlı
eserinin müellif tarafından
yapılan muhtasarı
(bk. *en-NEŞR*).

TAKRİR

(التقريب)

Sünnetin kısımlarından biri,
Hz. Peygamber'in onayları.

Sözlükte "bir şeyi bir yere yerleştirmek; istikrar bulmak, sakinleşmek; gerçeği kabul etmek; bir söze açıklık getirmek" anlamlarındaki **takrîr** (ikrâr) kelimesini temel olarak Hâris el-Muhâsibî, "Hz. Peygamber'in sahâbeden birini veya birkaçını farz ibadetleri ya da helâl-haramlarla ilgili bir şeyi yaparken görmesi yahut aynı konularda kendisine bir haber verilmesi durumunda bundan nehyetmemesi" şeklinde tanımlamıştır (Bedreddin ez-Zerkeşî, IV, 201). Daha sonraki âlimler kapsamı geniş tutmuş ve takriri, Resûl-i Ekrem'in huzurunda bir sözün söylenmesi veya bir fiilin gerçekleştirilmesi yahut onun görmediği yerde yapılan bir şeyin kendisine bildirilmesi durumunda onun bu sözü veya fiili yahut başka bir yerde yapıp da kendisine aktarılan şeyi onaylaması, yani yasaklamaması yahut bu şeyin başka türlü yapılsa daha güzel olacağını söylememesi diye ifade etmişlerdir (Abdülfettâh Ebû Gude, s. 97).

Takriri Hz. Peygamber'in bir şeyi engellemeyi terketmesi diye anlayan bazı âlimler, terkin de fiil olduğu gerekçesiyle takriri sünneti fiilî sünnet kapsamında incelemişlerse de Resûlullah'ın fiilinden ve mutlak terkenden ayrı olduğunu söyleyerek onu sünnetin müstakil bir kısmı şeklinde ele alanlar da vardır. Meselâ Hâris el-Muhâsibî'nin sünneti kavil, fiil, takrîr ve Resûl-i Ekrem'in bir fiil veya terkenden (bir şeyi yapması veya hiç yapmamasından) sahâbenin anlattığı maksat olarak dörde ayırdığı belirtilmekte (Bedreddin ez-Zerkeşî, IV, 213), Alâî takriri sünnetin kavilî ve fiilî sünnetle çe-

leşmesine ayrı bir başlık açmakta (*Tafsilü'l-icmâl*, s. 189 vd.), İbn Hacer el-Askalânî ise takririn tek başına hüküm vazetmeye yeterli, delil olarak alınmaya elverişli ve diğer delillerle eşdeğer kabul edilebilecek konumda olduğunu, hükmü takrîrle belirlenmiş bir meselede muarız delilin bulunmasının takriri göz ardı etmeyi gerektirmediğini söylemektedir (*Fethu'l-bârî*, IV, 432). Allah'ın emirlerini beyanla mükellef olan Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri gibi takriri de birer beyan sayılmış, normal şartlarda sâkîte bir söz isnad edilemediği halde (*Mecelle*, md. 67) teşriî vazifesi itibarıyla diğer insanlardan farklı bir konumda bulunan Resûl-i Ekrem'in onayına da hüküm bina edilmiştir. Usûl-i fıkhîta yerleşik kural gereği şer'î bir hükmün açıklanması o hükmü ihtiyaç duyulduğu andan sonraya bırakılmaz (Gazzâlî, III, 65) ve beyana ihtiyaç duyulduğu anda susmak da beyan olduğundan (*Mecelle*, md. 67) takriri konu olan söz veya eylemin gerçekleştiği anda bunların hükmünü bilme-ye duyulan ihtiyacı artık kesin biçimde ortaya çıkacağı ve onu bir beyan vasıtası haline getirdiği kabul edilmiştir.

Fıkıh usulü âlimlerinin çoğunluğuna göre takririn hüccet oluşunun en önemli gerekçesi Resûlullah'ın kötülükleri engelleme (nehiy anil-münker) görevidir (Ebû Ya'lâ el-Ferrâ, I, 127-128). Günahların dünyada hemen cezalandırılmamasını bunların Allah tarafından onaylandığı şeklinde yorumlamak ve Allah'ın takririnden bahsetmek mümkün değilken Hz. Peygamber'in takririnin hüccet sayılmasının sebebi, huzurunda işlenen sakıncalı bir davranışı gören üçüncü kişilerin bundan Resûl-i Ekrem'in o davranışı onayladığı anlamını çıkarması ihtimalidir. İsmet sıfatını haiz olan Resûlullah'ın kötülük karşısında sessiz kalması düşünülemediğinden onun gördüğü veya bildiği halde karşı çıkmadığı hususlarda sakınca bulunmadığı hükmüne varılmıştır (Ebû Ali Hasan b. Şihâb el-Ukberî, s. 59-60). Hz. Peygamber'in takririne konu olmuş bir meselede sahâbenin ayrıca soru sorma ihtiyacı hissetmemesi (İbn Hacer, IV, 431), herkes tarafından hüccet sayılmamakla birlikte usûl-i fıkhî kitaplarında sahâbe, tâbiîn, müctehid ve müftü takrirlerinden bahsedilmesi gibi hususlar da Resûl-i Ekrem'in takririnin öncelikli delil olduğunu göstermektedir. Resûlullah'ın duyduğu bir söz veya karşılaştığı bir olay hakkında vahiy beklemesi, o an için engelleyecek veya karşı çıkacak durumda bulunmaması yahut daha önce hakkında hüküm verilmiş bir mesele olması gibi se-